

РОЗДІЛ I

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

УДК: 343.9.01

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-2-2-9-18>

Денисов Сергій Федорович,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1218-0016>

Тимчук Олексій Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7287-8945>

КРИМІНОЛОГІЯ ТА СИНЕРГЕТИКА: ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті аналізуються методологічні аспекти використання синергетики в кримінології. Характеризується сутність синергетичної парадигми в природничих і соціальних науках, наводяться основні підходи вчених щодо перспектив і напрямів застосування синергетичних ідей та понять для вирішення ключових проблем кримінології. Критично оцінюються погляди деяких науковців на синергетику як універсальний метод, застосування якого дозволить по-новому вирішити традиційні кримінологічні питання.

Ключові слова: кримінологія; злочинність; методологія; синергетика.

Постановка проблеми. Важливою складовою будь-якої правової та суспільної науки є методологія, яка визначає вихідні засади цієї науки, включає її в більш загальний світоглядний контекст, формує основні напрями наукового пошуку, характеризує місце науки в загальній системі знань. Повною мірою це стосується і кримінології, визначення світоглядних засад якої має важливе теоретичне та практичне значення. У кримінології останнім часом активно обговорюються можливості використання синергетики разом або замість інших традиційних методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічним питанням кримінології приділялася увага багатьох українських учених. Різні аспекти синергетики були предметом аналізу вітчизняних науковців, зокрема В. Давиденка, О. Джузи, О. Литвинова, С. Лукашевича, В. Оболенцева та ін. Значний інтерес методологічні проблеми, у тому числі й пов'язані із синергетикою, викликають у зарубіжних кримінологів (Я. Гілінський, Ю. Голік, Г. Горшенков, Є. Тюгашев та ін.). Водночас чимало методологічних аспектів синергетики в кримінології залишаються

дискусійними та неоднозначними. Зважаючи на це, аналіз методологічних засад синергетики в кримінології убачається досить актуальним.

Мета статті. Метою публікації є дослідження основних аспектів синергетики як методологічного підходу, з'ясування її співвідношення з іншими методами, а також аналіз перспектив використання синергетики в сучасній українській кримінології.

Виклад основного матеріалу. Термін «синергетика» вперше запропонував німецький учений-фізик Г. Хакен для позначення науки, що вивчає нелінійні відкриті дисипативні системи. Загалом синергетика є міждисциплінарною наукою, що вивчає загальні закономірності та принципи, які лежать в основі процесів самоорганізації в системах різної природи: фізичних, хімічних, біологічних, технічних, економічних, соціальних. Сутність синергетичного підходу полягає в тому, що складноорганізовані системи, які складаються з великої кількості елементів, що знаходяться в складних взаємодіях один з одним, і які мають великий ступінь свободи, можуть бути описані невеликою кількістю суттєвих типів руху (параметрів порядку), а всі інші типи руху є підпорядкованими (принцип підпорядкування) і можуть бути достатньо вираженими в параметрах порядку. Тому складна поведінка може бути описана за допомогою ієрархії спрощених моделей, що включають невелику кількість найбільш суттєвих ступенів свободи. У рамках кримінології можуть бути застосовані оригінальні уявлення синергетики про багатоваріантність і непередбачуваність, види випадковості, глибокий взаємозв'язок хаосу й порядку, процеси та механізми самоорганізації в природі й суспільстві, специфіку відкритих (нелінійних) систем. Синергетичні ідеї можуть бути корисними як для пояснення причин злочинної поведінки, так і для організації систем запобіжного впливу на злочинність. З точки зору синергетичного уявлення про соціум, злочинність і система протидії їй виступають як відкрита для різноманітних впливів самоупорядкована й самоврегульована нелінійна система, що перебуває у стані постійного обміну речовиною, енергією та інформацією з іншими напрямками соціального реагування та управління, суб'єктами та об'єктами соціальної взаємодії [1, с. 597]. Як зазначає О. Болдачов, необхідно чітко розрізняти синергетику як точну науку, що описує процеси у відкритих нелінійних середовищах, і синергетику як природничу парадигму, що екстраполює точні наукові висновки на функціонування складних систем, найчастіше на соціум і його елементи. Завдяки синергетиці наші уявлення про процеси в складних системах значно збагатилися, але, по-перше, синергетика (як і будь-яка інша наука) не може претендувати на роль загальної теорії еволюціонуючих систем, і, по-друге, синергетика може описати лише деякі окремі процеси в системі, що еволюціонує [2]. Деякі вчені взагалі заперечують можливість використання синергетики за межами природничих наук, вважаючи її застосування в суспільній сфері хибним і псевдонауковим [3, с. 111].

У пострадянській юридичній науці за останні двадцять років неодноразово обговорювалися можливості використання синергетики в правничих науках узагалі та в кримінології зокрема. Такі ідеї популярні насамперед в російській науці, а в останні роки набули поширення і серед українських учених. Наприклад, на думку В. Шакуна, подальший розвиток кримінологічної науки в Україні має спиратися, зокрема, на синергетичні підходи, тобто на міждисциплінарні дослідження з урахуванням загальних принципів, які керують поведінкою систем, що самоорганізуються. У межах цієї парадигми за умови втілення нових методів

дослідження та відповідного понятійного апарату слід розраховувати на появу нових теорій, що пояснюють злочинність [4, с. 142]. Інші українські вчені впевнені в тому, що синергетика збагачує діалектику багатовимірністю параметрів досліджуваних явищ та дозволяє категоріям діалектики вийти за межі лінійності [5, с. 35].

Прихильники синергетики як методу вважають, що вона пропонує нові підходи до пізнання дійсності. Істотна відмінність синергетики від інших традиційних методів наукового пізнання полягає в тому, що вона, вивчаючи складні системні утворення, досліджує при цьому не сутність складових частин (елементів) цих систем, а насамперед характер системних зв'язків між цими елементами. Такий підхід досить результативний, головним із його наслідків є відкриття універсальних закономірностей, які однаково властиві всім системним утворенням, незалежно від рівня складності елементів, що їх складають: фізичним, хімічним, біологічним, психологічним, соціальним, технічним. На думку прихильників цього методу, універсальність законів синергетики надає можливість поступово сформулювати мову «загальнонаукового», міждисциплінарного рівня, яка дозволила б краще розуміти один одного представникам точних і гуманітарних наук. Можливість пояснення соціальних (у тому числі правових) явищ із «природничо-наукових» позицій синергетики з методологічної точки зору має революційний характер, а тому є для дослідника досить привабливою та обіцяє одержання неочевидних і прогресивних результатів [6, с. 3–4]. На думку українського філософа О. Дзьобаня, синергетика є найповнішою інтегральною теорією порядку та хаосу. Її філософсько-світоглядне значення він порівнює з наслідками найбільших наукових революцій [7, с. 14]. В українській соціології синергетичні ідеї намагається розвивати Л. Бевзенко [8; 9]. У перспективності використання синергетики в юридичних науках впевнена Л. Корунчак [10, с. 60]. Деякі інші українські вчені вважають, що синергетика збагачує діалектику як найбільш всезагальну методологію дослідження будь-яких явищ, зокрема правової реальності [11, с. 10]. Натомість російський дослідник А. Венгеров ще в 90-х рр. ХХ ст. вважав синергетику заміною діалектики [12, с. 56–57]. Водночас С. Лукашевич стверджує, що синергетика є загальнонауковою і прогресивною дослідницькою програмою, яка базується на діалектиці [13, с. 626–631].

Евристичний потенціал соціосинергетики її прихильники вбачають у тому, що цей напрям, зберігаючи базові категорії класичної соціології, такі як система, соціальні процеси, визначає місце в соціальній реальності одиничного. Синергетика пояснює, у яких випадках і чому випадкова флуктуація, наприклад діяльність особистості або випадкова подія, може змінити поведінку системи в цілому, обумовити її розвиток за принципово іншим вектором [14, с. 343]. Окремі автори наголошують на тому, що, оскільки в основі фундаменту синергетики знаходяться передусім природничі науки, то на сьогодні особливо важливо заповнити пробіл у розробці культурологічного (у цілому – гуманітарного, філософського) напрямку, що використовує елементи синергетичної методології, у яких також наявні поняття хаосу й порядку [15, с. 43–54]. С. Бочкарьов вважає, що синергетика орієнтована на вивчення закономірностей перманентно мінливого соціуму й усіх його інститутів, у тому числі й кримінального права. Вона, за оцінками теоретиків права, демонструє можливість і перспективність іншого праворозуміння, тому що враховує особливості постмодерністського суспільства і пропонує по-новому розглянути природу права. Як наслідок, синергетика

небезпідставно претендує на адекватний сучасним умовам тип праворозуміння [16, с. 361]. Проте С. Бочкарьов обмежується цією констатацією, не конкретизуючи реальних напрямів використання синергетики в правовій сфері.

Спроби застосування синергетичних ідей у кримінології є доволі різними. Так, Є. Тюгашев вважає, що злочинна поведінка є різновидом дисипативної поведінки, переходу частини енергії впорядкованої, суспільно нормальної і правомірної поведінки в енергію поведінки, яка порушує правопорядок. Дисипативна поведінка спричиняє дезорганізацію та руйнування наявної форми соціальної організації, у цьому аспекті злочинність – це форма стримуваного суспільством ентропійного процесу. Також синергетика звертає увагу на ті результати кримінологічних досліджень, у яких фіксувалися механізми суспільної самоорганізації, що генерують соціальні девіації. З позицій синергетичного підходу в центрі уваги кримінології опиняються не суспільно небезпечні дії, а суспільна безпека як стан, що обмежує злочинність суспільно прийнятним рівнем [17, с. 25]. Доволі спірним, на наш погляд, є таке уподібнення кримінологічних реалій до синергетичних понять.

Г. Чувальнікова вбачає перспективним використання синергетики під час визначення характеру детермінації концептуальних основ правопорядку. З одного боку, на її думку, це відображає поширення впливу синергетичної наукової парадигми на розвиток різних сфер наукового знання, включаючи соціально-гуманітарні та юридичні науки; з іншого боку, визначає конструктивний напрям пошуку закономірностей встановлення правопорядку як певного якісного стану суспільства в закономірностях розвитку і функціонування самого суспільства, що розглядається як складна система, яка самоорганізується [18, с. 276]. Ю. Голік прикладом синергетичного поняття флуктуації в кримінології вважає феномен випадкового злочинця, тобто людини, яка вчиняє злочин усупереч загальній позитивній спрямованості особистості [19, с. 155]. Проте відкритим залишається питання про те, що конкретно дає така аналогія для розвитку кримінології, оскільки науці давно відомо про існування випадковості в різних сферах природи і суспільства. Тому таке порівняння синергетичних та кримінологічних понять здається дещо штучним. Це ж стосується і міркувань інших авторів, які розглядають синергетику, зокрема, як метод винесення судових рішень: «...вибір суддею одного з можливих судових рішень можна розглядати як точку біфуркації (вибору системою подальшого шляху розвитку), а фактичні обставини, що впливають на рішення судді, – як флуктуації (випадкові процеси, що здійснюють вплив на цей вибір)» [6, с. 3].

У перспективності синергетики впевнений російський учений Г. Горшенков. На його думку, синергетичний підхід дозволяє систематизувати знання про закономірності злочинності та запобіжний вплив на неї. На відміну від традиційного підходу аналізувати дихотомічні явища як відносно самостійні, синергетичний підхід орієнтує дослідників на розгляд таких явищ у їх взаємозв'язках як складових єдиного системного об'єкта вивчення. Водночас дослідник підкреслює, що синергетику поки рано називати наукою, оскільки йдеться про формування теорії або вихідної концептуальної схеми, моделі постановки наукових проблем та їх вирішення (парадигми). Застосування синергетики в кримінології, на думку Г. Горшенкова, перспективне, зокрема у вивченні закономірностей функціонування, трансформації таких систем, що самоорганізуються, як злочинні групи, синдикати [20, с. 75–78].

В. Бачинін наголошує на тому, що синергетичне світобачення дозволяє звернути увагу на таку особливість соціально-правової реальності, як незліченна кількість неконтрольованих і непрогнозованих невизначеностей. Саме вони здатні виступати в ролі випадкових чинників, які своїм впливом на події та обставини роблять останніх непередбачуваними тотальній регламентації. Синергетика неспростовно доводить, що мрії про суспільство, яке було б повністю підконтрольним та існувало б лише в руслі однозначних управлінських впливів, – це утопічні ілюзії. Цей учений використовує синергетичні ідеї під час дослідження механізму злочинної поведінки, пропонуючи оригінальну синергетичну модель причинності вчинення злочину [21, с. 445–450]. Про можливість використання в кримінології універсальних загальнонаукових методів, включаючи синергетику, теорію хаосу, теорію катастроф, пише Я. Гілінський, проте не конкретизує, де саме і як саме можна застосувати згадані методи [22, с. 21].

Українські вчені С. Лукашевич та К. Салаєва вважають, що для пояснення причин злочинності може виявитися корисним використання кримінологією синергетичного принципу підпорядкування. У синергетиці цей принцип означає, що складну задачу можна звести – без ризику спрощення – до вирішення невеликої кількості змінних («параметрів порядку»), які визначають усі інші. З'ясування проблем запобігання злочинності, особливо її стійким організованим формам, значно збагатить ідея синергетики про процеси самоорганізації та шляхи впливу на ці процеси ззовні. Ці автори впевнені, що синергетика як методологічний підхід є найбільш вдалим і для комплексних кримінологічних досліджень, і для вивчення та вдосконалення системи запобігання та протидії злочинності як самостійного напрямку соціальної реакції [23, с. 108].

Прихильниками синергетики є також відомі науковці О. Литвинов та О. Бандурка. На їхню думку, використання синергетичних конструкцій у кримінології зможе активізувати вивчення тих проблем, які раніше перебували на периферії юридичних досліджень або не розглядалися зовсім: нестійкість правового порядку, співвідношення закономірного і випадкового в криміногенній детермінації, порогові, кризові й перехідні стани соціальних процесів, циклічність криміналізації тощо. Крім того, погляд на соціально-правову реальність крізь призму понять і законів синергетики дає змогу суттєво скоригувати уявлення кримінологів щодо низки фундаментальних проблем, зокрема тих, які становлять основу кримінологічних досліджень: механізми криміногенної детермінації, забезпечення соціально-правового порядку і правового регулювання, кримінологічна діяльність, ефективність здійснення кримінологічного впливу тощо.

О. Литвинов та О. Бандурка вважають, що застосування синергетики дозволяє сформулювати інший підхід до вирішення проблеми механізму детермінації злочинності. Класична конструкція вказаного механізму, що склалася в теорії, зауважують ці кримінологи, є досить спрощеною лінійною схемою, що відбиває процес, який у реальності навряд чи існує. Сучасна вітчизняна кримінологія під час вирішення проблем детермінації злочинності продовжує брати за основу переважно класичне кібернетичне розуміння феномену управління як лінійного механізму трансформації цілей у результати за допомогою підбору необхідних інструментів впливу. Разом із тим аналіз правової дійсності переконує в тому, що такі підходи не враховують спонтанних, нерегульованих процесів, що відбуваються на різних рівнях організації соціальної системи, натомість істотно коригують

результати свідомого управлінського впливу. Це ж стосується і механізму вчинення злочину як самоорганізованого процесу [24, с. 77–78].

На підставі викладеного стає зрозумілим, що синергетичні ідеї набувають усе більшого поширення в українській кримінології. Водночас, на наш погляд, евристичні можливості синергетики не слід переоцінювати. Спроби визнати синергетику єдиним або найбільш перспективним методом значною мірою нагадують постулати радянської юридичної науки (як і суспільствознавства в цілому) про діалектику як універсальний та «єдино правильний» метод наукового пізнання. Сучасній постнекласичній науці властивий світоглядний та методологічний плюралізм, який виключає можливість проголошення певного методу єдино правильним або найкращим. Повною мірою це стосується і синергетики. Постмодерн, або посткласичне наукознавство, включає антиоб'єктивізм, антипрогресизм та антифундаменталізм [26, с. 554].

Характерно, що чимало кримінологів не використовують цей метод або взагалі не звертають уваги на його існування. Зокрема, не згадують синергетику серед методів кримінології А. Закалюк [26, с. 89–122] та В. Лунєєв [27, с. 233–295]. П. Сердюк доволі критично оцінює можливості використання синергетики в кримінології та кримінальному праві [28, с. 69–70]. Цікаво, що К. Шундіков, відстоюючи використання синергетики в юридичних науках, водночас не вважає синергетичну концепцію науковою методологією [29, с. 56].

Слід також зазначити, що в соціології немає цілісних синергетичних теорій, які б на рівних співіснували з іншими соціологічними парадигмами. Нам невідомо про значні успіхи застосування синергетики в соціології та інших суспільних науках, наявність яких могла б стати підґрунтям для її використання в кримінології. Багато понять синергетики фактично і так давно існують та застосовуються в суспільних науках (випадковість як аналог флуктації, революції як аналог біфуркації, аномія як аналог ентропії тощо).

Висновки. Поняття «синергетика» розуміють у кількох значеннях: по-перше, як фізико-математичну дисципліну; по-друге, як напрям міждисциплінарних досліджень процесів самоорганізації в різних системах; по-третє, як концептуальну основу світогляду. Переважно синергетика розглядається як наука про самоорганізацію та самоорганізовані системи або як теорія еволюції систем відкритого типу з нелінійними зворотними зв'язками. У центрі уваги синергетики знаходяться процеси самоорганізації у складних системах. Від застосування синергетики в суспільних науках (включаючи кримінологію) її прихильники очікують істотного позитивного ефекту у вигляді нових наукових теорій.

За останні 20 років синергетичні ідеї набули значної популярності в українській кримінології, проте й досі мова йде про постановку проблеми в загальному вигляді з констатацією важливості / своєчасності / перспективності використання синергетики для вирішення традиційних кримінологічних питань. Іноді кримінологічні поняття і проблеми штучно уподібнюються до синергетичних категорій. Немає також конкретних прикладів фактичного застосування синергетики в кримінологічних дослідженнях, які б дозволили виявити її реальні переваги над іншими «традиційними» методами. В іншому разі йдеться лише про «декларацію про наміри», а не реальне використання цього методу в кримінології. Водночас синергетика має перспективи, оскільки з часом залежно від розвитку інших суспільних наук (насамперед соціології) та за умови ефективного

використання в них синергетичних ідей цей метод зможе знайти своє застосування і у сфері кримінології.

Список використаних джерел

1. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка. Харків; Київ, 2017. 804 с.
2. Болдачев А. О синергетике как точной науке и философии. Вводные суждения о синергетике. URL: http://www.boldachev.com/novations_book/92-94/ (дата звернення: 14.05.2021).
3. Губин В. Б. Псевдосинергетика – новейшая лженаука. *Бюллетень № 1 «В защиту науки»*. 2006. С. 110–119.
4. Шакун В. І. Онтологічний вимір у кримінології. *Право України*. 2010. № 7. С. 140–145.
5. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головікіна. Харків, 2020. 440 с.
6. Джу́жа О. М. Щодо можливості вивчення правових явищ з позицій синергетики. *Право і суспільство*. 2009. Вип. 2. С. 3–12.
7. Дзьобань О. П. Развитие идей синергетики как новой парадигмы у природничо-научному і соціальному пізнанні. *Вісник НЮА ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2011. Вип. 9. С. 3–16.
8. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. Киев, 2002. 437 с.
9. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация и механизмы регуляции социального поведения. *Український соціологічний журнал*. 2014. № 1–2. С. 6–17.
10. Корунчак Л. А. Проблемы использования синергетического подхода при дослідженні правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 58–62.
11. Балинська О. М., Яценко В. А. Синергетика як методологічна парадигма юридичних досліджень. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 3–12.
12. Венгеров А. Б. Синергетика и политика. *Общественные науки и современность*. 1993. № 4. С. 55–69.
13. Лукашевич С. Ю. Передумови застосування синергетичної парадигми в кримінології. *Форум права*. 2013. № 1. С. 626–634. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13lcpvk.pdf> (дата звернення: 14.05.2021).
14. Мещерякова Н. Н. Социологическая экспликация синергетических идей. *Социология и общество: глобальные вызовы и региональное развитие: материалы IV Очередного Всероссийского социологического конгресса*. Москва, 2012. С. 336–344. URL: <https://www.isras.ru/files/File/congress2012/Part2.pdf> (дата звернення: 14.05.2021).
15. Юрков С. Е. «Антиповедение»: опыт синергетической интерпретации. *Известия ТулГУ. Гуманитарные науки*. Вип. 2. 2014. С. 92–100.
16. Бочкарев С. А. Философия уголовного права: постановка вопроса. Москва, 2019. 424 с.
17. Тюгашев Е. А. Криминология и синергетика. *Вестник Новосибирского государственного университета. Сер.: Право*. 2008. Т. 4. № 2. С. 23–32.
18. Чувальникова А. С. Синергетическая детерминация концептуальных основ правопорядка. *Вестник экономической безопасности*. 2016. № 3. С. 274–279.
19. Голик Ю. В., Коробеев А. И. Преступность – планетарная проблема (К итогам XI Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию). СПб., 2006. 215 с.
20. Горшенков Г. Н. Криминология: научные инновации. Нижний Новгород, 2009. 212 с.
21. Бачинин В. А. Философия права и преступления. Харьков, 1999. 607 с.
22. Гилинский Я. И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль : монография. СПб., 2014. 574 с.
23. Лукашевич С. Ю., Салаева К. А. Синергетика у кримінології: евристика та лімітація. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації* : збірник тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України, проф. Т. А. Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 106–108.
24. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Синергетичний підхід і питання методології кримінологічної науки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1. С. 76–84.
25. Честнов И. Л. Правопонимание в эпоху постмодерна. СПб., 2002. 272 с.
26. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ, 2007. 424 с.

27. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : учебник для магистров : в 2 т. Т. I : Общая часть. Москва, 2012. 1003 с.
28. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія. Запоріжжя, 2012. 800 с.
29. Шундикова К. В. Синергетический подход в правоведении. Проблемы методологии и опыт теоретического применения : монография. Москва, 2013. 256 с.

References

1. Ukrainska kryminolohichna entsyklopediia [Ukrainian criminological encyclopedia] / za zah. red. V. V. Cherneia, V. V. Sokurenka. Kharkiv; Kyiv, 2017. 804 s. [in Ukrainian].
2. Boldachev, A. O sinergetike kak tochnoj nauke i filosofii. Vvodnye suzhdeniya o sinergetike [About synergetics as an exact science and philosophy. Introductory judgments about synergetics]. URL: http://www.boldachev.com/novations_book/92-94/ (data zvernennia: 14.05.2021) [in Russian].
3. Gubin, V. B. (2006). Psevdosinergetika – noveyshaya Izhnauka. Byulleten' № 1 «V zashchitu nauki» [Pseudosynergetics is the latest pseudoscience. Bulletin No. 1 «In Defense of Science»]. S. 110–119 [in Russian].
4. Shakun, V. I. (2010). Ontolohichniy vymir u kryminolohii. Pravo Ukrainy [Ontological dimension in criminology. Law of Ukraine]. № 7. S. 140–145 [in Ukrainian].
5. Kryminolohiia : pidruchnyk / za red. V. V. Holiny, B. M. Holovkina [Criminology: a textbook]. Kharkiv, 2020. 440 s. [in Ukrainian].
6. Dzhuzha, O. M. (2009). Shchodo mozhyvosti vyvchennia pravovykh yavlyshch z pozytsii synerhetyky. Pravo i suspilstvo [Regarding the possibility of studying legal phenomena from the standpoint of synergetics. Law and Society] Vyp. 2. S. 3–12 [in Ukrainian].
7. Dzoban, O. P. (2011). Rozvytok idei synerhetyky yak novoi paradyhmy u pryrodnycho-naukovomu i sotsialnomu piznanni. Visnyk NluA im. Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia [Development of ideas of synergetics as a new paradigm in natural science and social cognition. Bulletin of the National Academy of Law]. Kharkiv, Vyp. 9. S. 3–16 [in Ukrainian].
8. Bevzenko, L. D. (2002). Social'naya samoorganizaciya. Sinergeticheskaya paradigma: vozmozhnosti social'nyh interpretacij [Social self-organization. Synergetic Paradigma: Possibilities of Social Interpretations]. Kiev. 437 s. [in Russian].
9. Bevzenko, L. D. (2014). Social'naya samoorganizaciya i mekhanizmy regulyacii social'nogo povedeniya [Social self-organization and mechanisms of regulation of social behavior]. Ukrainskyi sotsiolohichniy zhurnal. № 1–2. S. 6–17 [in Russian].
10. Korunchak, L. A. (2011). Problemy vykorystannia synerhetychnoho pidkhodu pry doslidzhenni pravovykh yavlyshch. Chasopys Kyivskoho universytetu prava [Problems of using a synergetic approach in the study of legal phenomena. Journal of Kyiv University of Law]. № 3. S. 58–62 [in Ukrainian].
11. Balynska, O. M., Yashchenko, V. A. (2017). Synerhetyka yak metodolohichna paradyhma yurydychnykh doslidzen. Naukovi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav [Synergetics as a methodological paradigm of legal research. Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs]. № 4. S. 3–12 [in Ukrainian].
12. Vengerov, A. B. Sinergetika i politika. Obshchestvennye nauki i sovremennost'. [Synergetics and Politics. Social sciences and modernity]. 1993. № 4. S. 55–69 [in Russian].
13. Lukashevych, S. Yu. (2013). Peredumovy zastosuvannia synerhetychnoi paradyhmy v kryminolohii. Forum prava [Prerequisites for the application of the synergetic paradigm in criminology. Law Forum]. № 1. S. 626–634. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13lcjpvk.pdf> [in Ukrainian].
14. Meshcheryakova, N. N. (2012). Sociologicheskaya eksplikaciya sinergeticheskikh idej. Sociologiya i obshchestvo: global'nye vyzovy i regional'noe razvitie : materialy IV Ocherednogo Vserossijskogo sociologicheskogo kongressa. Moskva [Sociological explication of synergetic ideas. IV Ordinary All-Russian Sociological Congress. Sociology and Society: Global Challenges and Regional Development]. S. 336–344. URL: <https://www.isras.ru/files/File/congress2012/Part2.pdf> (data zvernennia: 14.05.2021) [in Russian].
15. YUrkov, S. E. (2014). «Antipovedenie»: opyt sinergeticheskoy interpretacii. Izvestiya TulGU. Gumanitarnye nauki [Antibehavior: the experience of synergetic interpretation. Bulletin of TulSU]. Vyp. 2. S. 92–100 [in Russian].
16. Bochkarev, S. A. (2019). Filosofiya ugovnogo prava: postanovka voprosa [Philosophy of Criminal Law: Statement of the Question]. Moskva. 424 s. [in Russian].

17. Tyugashev, E. A. (2008). Kriminologiya i sinergetika. Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser.: Pravo. [Criminology and Synergetics. Novosibirsk State University Bulletin]. T. 4. № 2. S. 23–32 [in Russian].
18. CHuval'nikova, A. S. (2016). Sinergeticheskaya determinaciya konceptual'nyh osnov pravoporyadka. Vestnik ekonomicheskoy bezopasnosti. [Synergetic determination of the conceptual foundations of the rule of law. Economic security bulletin]. № 3. S. 274–279 [in Russian].
19. Golik, YU. V., Korobeev, A. I. (2006). Prestupnost' – planetarnaya problema (K itogam XI Kongressa OON po preduprezhdeniyu prestupnosti i ugolovnomu pravosudiyu) [Crime is a planetary problem (By the end of the XI UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice)]. SPb. 215 s. [in Russian].
20. Gorshenkov, G. N. (2009). Kriminologiya: nauchnye innovacii [Criminology: Scientific Innovation]. Nizhnij Novgorod. 212 s. [in Russian].
21. Bachinin, V. A. (1999). Filosofiya prava i prestupleniya [Philosophy of law and crime]. Har'kov. 607 s. [in Russian].
22. Gilinskij, YA. I. (2014). Kriminologiya: teoriya, istoriya, empiricheskaya baza, social'nyj kontrol' [Criminology: theory, history, empirical base, social control] : monografiya. SPb. 574 s. [in Russian].
23. Lukashevych, S. Iu., Salaieva, K. A. (2021). Synerhetyka u kryminolohii: evrystyka ta limitatsiia [Synergetics in criminology: heuristics and limitation]. Zlochynnist i protydiia yii v umovakh synhuliarnosti: tendentsii ta innovatsii: zb. tez dop. nauk.-prakt. konf., prysviach. pamiati chlena Pravlinnia Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy, prof. T. A. Denysovoi (m. Kharkiv, 16 kvit. 2021 r.). Kharkiv. S. 106–108 [in Ukrainian].
24. Bandurka, O. M., Lytvynov, O. M. (2021). Synerhetychni pidkhid i pytannia metodolohii kryminolohichnoi nauky. Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy [Synergetic approach and questions of methodology of criminological science. Bulletin of the Criminological Association of Ukraine]. № 1. S. 76–84 [in Ukrainian].
25. CHestnov, I. L. (2002). Pravoponimanie v epohu postmoderna [Legal thinking in the postmodern era]. SPb. 272 s. [in Russian].
26. Zakaliuk, A. P. (2007). Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka : u 3 kn. [Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice]. Kn. 1 : Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky. Kyiv. 424 s. [in Ukrainian].
27. Luneev, V. V. (2012). Kurs mirovoj i rossijskoj kriminologii : uchebnyk dlya magistriv : v 2 t. T. I : Obshchaya chast' [Course of world and Russian criminology: student book for masters]. Moskva. 1003 s. [in Russian].
28. Serdiuk, P. P. (2012). Teoretychni y metodolohichni problemy suchasnoho kryminalnoho prava : monohrafiia [Theoretical and methodological problems of modern criminal law : monograph]. Zaporizhzhia. 800 s. [in Ukrainian].
29. SHundikov, K. V. (2013). Sinergeticheskij podhod v pravovedenii. Problemy metodologii i opyt teoreticheskogo primeneniya : monografiya [Synergetic approach in jurisprudence. Methodological problems and experience of theoretical application : monograph]. Moskva. 256 s. [in Russian].

Denysov Serhiy,

Doctor of Law, Professor
(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1218-0016>

Tymchuk Oleksiy,

PhD in Law
Associate Professor
(Zaporizhzhia Polytechnic National University, Zaporizhzhia)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7287-8945>

CRIMINOLOGY AND SYNERGETICS: SOME METHODOLOGICAL ASPECTS

The article analyzes the methodological aspects of the use of synergetics in criminology. The essence of the synergetic paradigm in natural and social sciences is characterized, the main approaches of scientists regarding the prospects and directions of application of synergetic ideas and concepts for solving key problems of criminology are given. Predominantly synergetics is considered as the science of self-organization and self-organizing systems, the theory of evolution of open-type systems with nonlinear feedbacks. The focus of synergetics is on the processes of self-organization in complex systems. From the use of synergetics in the social sciences (including criminology), its proponents expect significant positive effects in the form of new scientific theories. Over the past 20 years, synergetic ideas have gained significant popularity in Ukrainian criminology, however, until now, it is mainly about posing the

problem in general terms, stating the importance / timeliness / prospects of using synergetics to solve traditional criminological issues, for example, the determination of crime, the mechanism of criminal behavior, study of organized crime, crime prevention. In some cases, criminological concepts and problems are artificially "adjusted" to synergistic categories. The views of some scientists on synergetics as the only or universal method, the application of which will allow to solve all traditional criminological issues in a new way, are critically assessed. It is emphasized that there are few concrete examples of the actual application of synergetics in criminological research, allowing us to see its real advantages over other "traditional" methods. At the same time, synergetics has prospects, since over time, as other social sciences (primarily sociology) develop, provided that synergetic ideas are effectively used in them, this method will be able to find its application in the field of criminology.

Key words: criminology; crime; methodology; synergetics.

Надіслано до редколегії 14.05.2021
Рекомендовано до публікації 21.05.2021